

D85/02

28 februari 1985

TURKIJE, EEN POLITIEKE STAALKAART

In Turkije werd pas in 1945 de eerste stap gezet van het eenpartijstelsel van ATATURK en INONU naar een uit het Westen geïmporteerd meerpartijenstelsel. In de veertig jaar die volgden kampte de jonge Turkse democratie met reuachtige problemen als gevolg van grote politieke, religieuze en sociale tegenstellingen. Tot drie keer toe grepen de leiders van de strijdkrachten door middel van een staatsgreep de macht. Het laatste ingrijpen vond plaats op 12 september 1980 en maakte een eind aan een periode van chaos en politiek geweld. In de vijf jaar die aan de staatsgreep vooraf gingen, pleegden zowel rechtse als linkse extremistische groeperingen meer dan vijfduizend politieke moorden.

Het ingrijpen van de militairen werd in Turkije door velen met opluchting begroet en ondervond ook elders in de wereld veel begrip, omdat het land verscheurd en onbestuurbaar was geworden door de bloedige strijd. De wetgevende en uitvoerende macht kwamen te berusten bij een Nationale Veiligheidsraad, bestaande uit vijf leden met aan het hoofd generaal Kenan EVREN, toen chef-staf van de strijdkrachten.

Vrij algemeen werd verwacht dat het leger net als in 1960 en in 1971 vrijwillig de macht weer zou overdragen aan een burgerregering, na eerst orde op zaken te hebben gesteld. Langzaam werd evenwel duidelijk dat de militairen deze keer niet van zins waren zonder meer naar hun kazernes terug te keren. Nu, viereneenhalf jaar na de coup, heeft Turkije weer een soort parlement en burgerregering, terwijl het aantal politieke moorden tot een minimum is gereduceerd. Maar de junta drukt via de Nationale Veiligheidsraad en de in 1982 voor zeven jaar als president aangestelde EVREN, nadrukkelijk een stempel op het politieke leven in Turkije.

Met deze FOCUS-serie zal getracht worden tegemoet te komen aan de vraag naar een enigszins overzichtelijke kaart van politiek-Turkije. Het inkleuren van deze kaart levert het minst problemen op voor wat betreft de wettelijk goedgekeurde politieke partijen. Daarnaast bestaat er echter nog een breed scala van illegale partijen. Omdat deze partijen vaak te maken hebben met afsplitsingen en naamswijzigingen, blijft het moeilijk een compleet beeld te geven.

In deze eerste bijdrage komen de partijen aan de orde, die zijn opgericht met toestemming van de junta, nadat een nieuwe wet op de politieke partijen in Turkije van kracht is geworden.

De tweede FOCUS zal een overzicht geven van de vele linkse illegale partijen die in en buiten Turkije actief zijn. Een derde bijdrage zal handelen over de verboden rechtse partijen en de politieke organisaties van Turkse Koerden. Tenslotte zal in een afsluitende FOCUS ingegaan worden op de mensenrechtensituatie in Turkije.

TURKIJE, EEN POLITIEKE STAALKAART

De legale politieke partijen in Turkije

Meer dan een jaar na de militaire machtsgreep gelastte de Nationale Veiligheidsraad (MGK=Milli Guvenlik Konseyi) op 16 oktober 1981 de ontbinding van alle politieke partijen en de confiscatie van hun activa. Tegelijk werd meegedeeld dat nieuwe partijen gevormd konden worden, zodra een Raadgevende Vergadering een nieuwe grondwet en een nieuwe wet op de politieke partijen zou hebben uitgewerkt. De grondwet werd 7 november 1982 bij referendum aangenomen, terwijl de partijenwet op 24 maart 1983 werd afgekondigd.

Voorzitters en bestuursleden van de ontbonden politieke partijen, die op 1 januari 1980 in functie waren, werden voor een periode van 10 jaar uitgesloten van elke rol in de politiek. Dit verbod trof 242 politici. Aan alle voormalige parlementsleden, die op de genoemde datum deel uitmaakten van de Nationale Vergadering werd verboden gedurende 5 jaar een politieke partij op te richten of in bestuursorganen zitting te nemen.

Met de afkondiging van de wet op de politieke partijen, werd het verbod op politieke partijvorming opgeheven. Het oprichten van nieuwe partijen werd toegestaan, zij het op een aantal strikte voorwaarden :

-Er mogen geen partijen worden opgericht die streven naar de overheersing van de ene sociale klasse over een andere, of die een dictatuur voorstaan (zie het hoofdstuk over de illegale partijen)

-Leden van de rechterlijke macht, militairen, docenten aan een universiteit, ambtenaren en studenten mogen geen lid van een partij worden.

-Partijen mogen geen vrouwen- en/of jeugdorganisaties oprichten of banden hebben met vakbonden

-Fascistische, communistische, nationaal-socialistische, theocratische of seperatistische partijen zijn verboden.

-Alleen de Turkse taal mag door politieke partijen in woord en geschrift gebezigd worden.

-Namen en emblemen van de oude, in 1981 ontbonden partijen, mogen niet meer gebruikt worden.

De Turkse militaire junta wilde voor alles de terugkeer naar de oude politieke verhoudingen van voor de staatsgreep verhinderen. "De oude bende zal niet terugkeren", aldus generaal EVREN.

Nieuwe politieke partijen, die wilden deelnemen aan de voor 6 november 1983 vastgestelde parlementsverkiezingen, moesten voor 25 augustus 30 "goedgekeurde oprichters" hebben, voor ze officieel konden functioneren. Toen de sluitingsdatum was bereikt, hadden slechts drie van de vijftien aangemelde partijen de vereiste 30 goedkeuringen van de MGK gekregen. Dit ook internationaal veel bekritiseerde ingrijpen door de militairen in het verloop van wat werd aangekondigd als de eerste vrije verkiezingen sinds de staatsgreep, had slechts tot doel de favoriete partij van de junta aan een stembuszege te helpen. Deze partij was de MDP (Partij van de Nationalistische Democratie), onder leiding van de gepensioneerde viersterren generaal Turgut SUNALP.

Noch het weren van diverse partijen bij de verkiezingen, noch de openlijke steun die president EVREN verleende aan de MDP, vermochten de partij van SUNALP aan een overwinning helpen. Tot ongenoegen van de militairen behaalde de Anavatan Partisi (Moederlandpartij) de absolute meerderheid. Zij respecteerden echter de uitslag en gaven de leider van de winnende partij, Turgut OZAL, opdracht een regering te formeren met een mandaat van vijf jaar.

Bij plaatselijk verkiezingen in maart 1984 is inmiddels duidelijk geworden, dat de samenstelling van het Turkse parlement geen afspiegeling vormt van de werkelijke politieke verhoudingen in Turkije. Bij deze verkiezingen werden ook drie partijen toegelaten, die een half jaar eerder nog waren afgewezen. Deze nieuwe partijen behaalden samen ongeveer 40% van de stemmen, maar blijven, als de regering OZAL de rit uitzit, tot de eerstvolgende parlementsverkiezingen in 1988 verstoken van elke invloed op de landelijke politiek.

Daarbij komt nog het verschijnen van nog een nieuwe partij aan het politieke zwerk. Deze eind vorig jaar opgerichte partij, de Democratisch Linkse Partij (DSP), is ontstaan in kringen rondom ex-premier Bulent ECEVIT, en zou zich kunnen ontwikkelen tot een sociaal-democratische partij van behoorlijke importantie. Zij kan daarbij profiteren van het aanzien dat ECEVIT nog in brede kring geniet, doch zal moeten concurreren met een andere sociaal-democratische partij in Turkije, de SODEP van Erdal INONU.

Het is vooral de SODEP, bij de verkiezingen van maart goed voor 23,5% van de stemmen, die niet nalaat het belang van het houden van vervroegde parlementsverkiezingen te benadrukken. De regering OZAL lijkt echter nog redelijk stevig in het zadel te zitten, hoewel een tweetal corruptieschandalen heeft geleid tot het aftreden van twee ministers.

Het voortbestaan van de regering hangt uiteindelijk slechts af van een zaak; het al dan niet welslagen van OZAL's economische politiek. Naarmate het economisch herstel van Turkije uitblijft,

zal de ontevredenheid toenemen en zal de roep om vervroegde verkiezingen luider worden.

DE LEGALE PARTIJEN

1 ANAVATAN PARTISI (AnAP)

vertaald :Moederlandpartij;

opgericht 20 mei 1983;

aantal zetels in het parlement :210;

de partij wordt geleid door Turgut OZAL.

De AnaP wordt door haar leider OZAL omschreven als nationalistisch, conservatief en voorstander van de vrije-markt-economie. De partij keert zich tegen het verlenen van algemene amnestie, en toont zich geporteerd voor een sterke, stabiele regering om haar economische program te vewezenlijken.

Het is echter de vraag of de AnaP op lange termijn een machtfactor in de Turkse politiek zal blijven Binnen de partij bestaat een aantal fracties, die elkaar kunnen vinden op het punt van het economisch liberalisme, maar op tal van andere punten sterk van mening verschillen. Een na een corruptieschandaal ontslagen minister, ARIKAN, waarschuwde er onlangs voor dat binnen de AnaP steeds meer de "kleinere fundamentalistische en fascistische fracties" komen bovendrijven. De partij zou uiteen kunnen vallen als het economisch beleid van de regering OZAL faalt.

2 HALKCI PARTISI (HP)

vertaald: Volkspartij;

opgericht 20 mei 1983;

aantal zetels in het parlement: 115;

de partij wordt geleid door Necdet CALP.

de HP probeert in naamgeving en symboliek duidelijk aan te sluiten bij de vroegere CHP (Cumhuriyet Halk Partisi=Republikeinse Volkspartij, de sociaal-democratische volkspartij van ECEVIT, die opgericht is door ATATURK). De partij tracht zich te profileren als een centrum/linkse sociaal-democratische partij. "Wij zijn zo links als de grondwet toelaat", aldus CALP. Doch weinig sociaal-democraten wensen deze door hen als "kunstmatig links" beschouwde partij te steunen. De HP haalde bij de plaatselijke verkiezingen van maart vorig jaar dan ook nog maar 8,8% van de stemmen. Het ziet er niet naar uit dat de partij een lang leven is beschoren, temeer omdat onlangs bekend is geworden dat een aantal vooraanstaande afdelingsbestuurders is overgestapt naar de SODEP. Ook intern rommelt het. Ex-partijsecretaris Aydin Guven GURKAN is aanvoerder van een zgn."groep van 38" (mede-parlementsleden), ook wel aangeduid als "Democratisch Links", een groep die oppositie voert binnen de HP. In HP-kring staat men niet afkerig tegenover een samengaan van HP en SODEP.

3 MILLIYETCI DEMOKRASI PARTISI (MDP)

vertaald : Partij van de Nationalistische Democratie;

opgericht 16 mei 1983;

aantal zetels in het parlement : 66;

de partij wordt geleid door Turgut SUNALP
De centrum-rechtse MDP werd opgericht door een groep gepensioneerde officieren, voormalige kabinetsleden en zakenlieden, die een beroep deden op "de geest van 12 september". De partij genoot de volledige steun van de militairen, doch bleek niet aan te slaan bij het electoraat. Bij de jongste plaatselijke verkiezingen werd zeer laag gescoord: 7%. SUNALP heeft verklaard dat zijn partij zich richt op alle lagen van de bevolking en de nationale eenheid hoog in het vaandel heeft staan. De partij streeft volgens haar program naar snelle economische groei, instandhouding van de westerse hervormingen van ATATURK, lidmaatschap van de EG, loyaliteit aan de NAVO en het uitbreiden van de betrekkingen met Arabische landen. Met dit alles verwoordt de MDP vrijwel letterlijk de visie van de militaire junta in Turkije. Ook met de uitspraken van SUNALP dat "de staat belangrijker is dan democratie" en "het communisme gevaarlijker is dan fascisme", stelt de partij zich op een lijn met de militairen. De resultaten bij de twee verkiezingen hebben echter duidelijk gemaakt, dat er voor de visie van de MDP nauwelijks sympathie bestaat onder de Turkse kiezers.

4 SOSYAL DEMOKRASI PARTISI (SODEP)

vertaald: Partij voor Sociaal-Democratie;

opgericht 6 juni 1983;

geen zetels in het parlement;

de partij wordt geleid door Erdal INONU, zoon van ex-president. Isnet INONU (die bekend is geworden als naaste medewerker en opvolger van Kemal ATATURK).

De SODEP mocht niet deelnemen aan de parlementsverkiezingen van november 1983 omdat 21 van de 37 aangemelde oprichters door de MGK werden afgewezen. Bij de plaatselijke verkiezingen werd de partij wel toegelaten en behaalde 23,5% van de stemmen.

De SODEP gaat uit van zeven principes (Cf. de zes van ATATURK):

(1) verbondenheid met de principes van ATATURK (2) de mens moet uitgangspunt zijn. (3) de kracht komt uit het volk. (4) een pluralistisch democratisch bestel (5) produktieverhoging (6) versterking van de onafhankelijkheid van Turkije en (7) vestiging van sociale gerechtigheid. Verder heeft de partij zich bij monde van INONU uitgesproken voor de NAVO en de EG. De SODEP kan een belangrijke rol gaan spelen in de Turkse politiek na toekomstige parlementsverkiezingen. Alleen zal afgewacht moeten worden in hoeverre de SODEP en de pas opgerichte DSP in dezelfde electorale weide grazen.

5 REFAH PARTISI

vertaald : Welvaartspartij;

geen zetels in het parlement;

de partij wordt geleid door Ahmet TEKDAL. De Refah Partisi, waarover tot op heden weinig in de media gemeld is, behaalde bij de plaatselijke verkiezingen van maart vorig jaar 4,5% van de stemmen. De partij geldt als islamitisch fundamentalistisch.

- 6 DOGRU YOL PARTISI (DYP)
vertaald : Partij van het Ware Pad;
opgericht 23 juni 1983;
geen zetels in het parlement;
de partij wordt geleid door Yildirim AVCI.
De DYP heeft haar wortels in de oude Adalet Partisi (Gerechtigheidspartij) van oud-premier Suleyman DEMIREL. Diens aanhang richtte na de coup eerst de Buyuk Turkije Partisi (Groot-Turkije Partij) op, doch deze vond in het geheel geen genade in de ogen van de junta en werd in mei 1983 zelfs ontbonden door de MGK. Toen kort daarna de DYP zich als partij liet registreren, werd spoedig duidelijk dat DEMIREL ook achter deze partij als "shadowy mentor" schuil ging. Omdat de MGK over 30 van de 34 oprichters een veto uitsprak, kon de DYP niet deelnemen aan de parlamentsverkiezingen. Bij de plaatselijke verkiezingen, een half jaar later, behaalde de inmiddels erkende partij 13,5% van de stemmen. De DYP is een rechtse partij die Turkije tot een sterke staat wil maken via het stimuleren van Turkse nationalistische gevoelens. De partij is voorstander van secularisatie en zegt zich te keren tegen communisme, fascisme en theocratie. Als de partij erin slaagt een groot aantal MDP-kiezers naar zich toe te trekken, kan zij een machtsblok van betekenis gaan vormen aan de rechterzijde van het politieke spectrum in Turkije.
- 7 DEMOKRASI SOL PARTISI (DSP)
vertaald: Democratische Linkse Partij;
partij nog in oprichtingsfase
Deze nieuwe sociaal-democratische partij is ontstaan in kringen rondom ex-premier Bulent ECEVIT. De militairen hebben hem tot 1990 uitgesloten van elke rol op het politieke vlak. Zijn echtgenote Rahsan ECEVIT is echter actief betrokken bij de oprichting van de DSP, zoals blijkt uit een recent interview met het echtpaar in Der Spiegel (28-1-1985). De oprichters hopen op erkenning als de enige ware sociaal-democratische partij van Turkije en streven naar banden met andere Europese zusterpartijen. De DSP beschouwt zich als de enige erfgenaam van de oude Republikeinse Volkspartij (CHP), de partij van ECEVIT voor de staatsgreep. Het is te verwachten dat bij de eerste verkiezingen, waaraan de DSP zal mogen deelnemen, een felle concurrentiestrijd zal losbarsten met de andere zich sociaal-democratisch noemende partij in Turkije, de SODEP. Of het echter ooit zover zal komen, moet worden afgewacht. Pleidooien vanuit DSP-kring voor amnestie voor politieke gevangenen en verandering van wetten die veroordeling op grond van politieke overtuiging mogelijk maken, zouden de junta er wel eens toe kunnen brengen de partij vroegtijdig een halt toe te roepen.